

Пушкар Т. А.

ТРАНСКОРДОННІ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ВИРОБНИЧІ КЛАСТЕРИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто основні принципи розвитку транскордонного співробітництва в регіонах України. Охарактеризовано сучасний стан євро регіонів країни у вимірі євроінтеграційних процесів. Визначено основні напрями розвитку транскордонного співробітництва, окреслено місце і значення євро регіонів у забезпеченні сталого регіонального розвитку. Подано характеристику територіально-виробничих кластерів як найбільш дієвої економіко-організаційної системи взаємозв'язків регіонів. Територіально-виробничі кластери запропоновано розглядати як інноваційно-територіальні об'єднання, що узгоджують основні джерела досягнення конкурентних переваг регіону. Розглянуто перспективи розвитку кластерних ініціатив у євро регіонах країни.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, євро регіон, регіональний розвиток, територіально-виробничий кластер

Табл.: 1. *Бібл.:* 11.

Пушкар Тетяна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємств міського господарства, Харківська національна академія міського господарства (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

Email: tpushkar@mail.ru

УДК 657 (477)

ПУШКАРЬ Т. А.

ТРАНСГРАНИЧНЫЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ КЛАСТЕРЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Рассмотрены основные принципы развития трансграничного сотрудничества в регионах Украины. Охарактеризовано современное состояние евро регионов страны в разрезе евроинтеграционных процессов. Определены основные направления развития трансграничного сотрудничества, очерчено место и значение евро регионов в обеспечении устойчивого регионального развития. Дана характеристика территориально-производственных кластеров как наиболее действенных экономико-организационных систем взаимосвязей регионов. Территориально-производственные кластеры предложено рассматривать как инновационно-территориальные объединения, которые согласовывают основные источники достижения конкурентных преимуществ региона. Рассмотрены перспективы развития кластерных инициатив в евро регионах страны.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, евро регион, региональное развитие, территориально-производственный кластер

Табл.: 1. *Библ.:* 11.

Пушкар Татьяна Андреевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики предприятий городского хозяйства, Харьковская национальная академия городского хозяйства (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

Email: tpushkar@mail.ru

UDC 657 (477)

Pushkar T. A.

TRANSBORDER TERRITORIAL AND PRODUCTION CLUSTERS: MODERN STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

The article considers main principles of development of transborder co-operation in the regions of Ukraine. It characterises modern state of Euro-regions of the country in view of Euro-integration processes. It identifies main directions of development of transborder co-operation, specifies the place and importance of Euro-regions in ensuring stable regional development. It provides a characteristic of territorial and production clusters as the most effective economic and organisational systems of interconnection of regions. It offers to consider territorial and production clusters as innovation and territorial unions, which co-ordinate main sources of achievement of competitive advantages of the region. It considers prospects of development of cluster initiatives in Euro-regions of the country.

Key words: transborder co-operation, Euro-region, regional development, territorial and production cluster.

Tabl.: 1. *Bibl.:* 11.

Pushkar Tatyana A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economics of Urban Enterprises, Kharkiv National Academy of Municipal Economy (vul. Marshala Bazhanova, 17, Kharkiv, 61002, Ukraine)

Email: tpushkar@mail.ru

Поступова інтеграція України у світовий економічний простір, спрямованість країни на повноправне членство у європейському співтоваристві значно змінює пріоритети зовнішньоекономічних зв'язків країни і регіонів, активізуючи і поглиблюючи міжрегіональне, транскордонне і прикордонне співробітництво регіонів. Зростаючий ступень відкритості регіону, стимулюючи більшість ре-

гіональних економічних процесів, створює в той же час значні супе-речливості, насамперед підвищуючи рівень їх економічної залежності від зовнішніх факторів.

Починаючи з моменту проголошення незалежності, в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, в яких, визнаючи необхідність і значення, законодавчо оформлено підвищення лібералізації економічних проце-

сів у регіонах, визначено значення регіональних зовнішньоекономічних й інтегральних зв'язків, прикордонного і транскордонного співробітництва. Але, здійснюючи активні кроки по інтеграції, насамперед у європейське співтовариство, підвищуючи ступень лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків, регіони України повинні враховувати і той негативний вплив, який несуть у собі зазначені процеси. Залежність від імпорту стратегічно важливих товарів, збільшення імпорту енергоносіїв, перехід регіоноутворюючих підприємств під контроль іноземного капіталу, неконтрольований приток нелегальних мігрантів на територію регіону підвищують значення обґрунтованого підходу до впровадження новітніх форм міжнародного співробітництва на базі колосального світового досвіду і вже існуючого досвіду транснаціонального і прикордонного співробітництва в Україні.

Питанням розвитку прикордонного і транскордонного співробітництва приділяється все більше уваги у роботах українських вчених. Зокрема зазначимо праці таких провідних українських вчених, як П. Беленький, О. Білорус, Н. Кухарська, Н. Мікула, В. Новицький та ін. [1–7].

Розвиток зовнішньоекономічних відносин регіонів, становлення новітніх форм міжрегіонального і міжнародного співробітництва, одночасно сприяючи активізації соціально-економічних процесів в регіонах і надаючи нові можливості вирішення питань ефективного функціонування їх господарських комплексів, одночасно підвищують рівень регіональних диспропорцій. Таким чином, створення новітніх організаційно-виробничих структур на території прикордонних й євро регіонів, зокрема територіально-виробничих кластерів, стає необхідною умовою їх ефективного функціонування.

Кластери як категорію, їх сутність та роль у розвитку території активно вивчають провідні українські вчені: В. Базилевич, З. Варналій, В. Геєць, Б. Губський, П. Єщенко, Я. Жаліло, Д. Лук'яненко, І. Михасюк, А. Мокій, С. Мочерний, А. Поручник, М. Тимчук, А. Філіпенко, О. Шнирков та інші. Але найбільш повну розробку і відображення питання сутності виробничих і територіальних кластерів, ефективності створення, розвитку і стимулювання виробничих кластерів розглядаються в дослідженнях закордонних авторів, зокрема В. Бандурина, В. Гжегожа, Е. Леммера, М. Кітінга, Дж. Клегга, М. Портера, В. Прайса, Д. Радеби, О. Розенфельда, В. Савченко, І. Пилипенко Д. Якобса та інших. Разом з тим, в умовах євроінтеграції України і поглиблення міжнародного поділу праці потребує уваги вивчення принципів, економіко-організаційних умов впровадження і перспектив розвитку новітніх кластерних ініціатив на території євро регіонів України.

В умовах поглиблення регіоналізації й міжнародної інтеграції, які виступають основними рушійними силами глобалізації, підвищується значення діяльності регіонів країн. Регіони України, що є відносно незалежними суб'єктами міжнародних економічних відносин, відіграють все більшу роль у реалізації міжнародних пріоритетів країни і формуванні зовнішньоекономічної політики країни і напрямів інтеграції у світовий економічний простір.

Розвиток міжнародного співробітництва регіонів зумовлює становлення новітніх форм міжрегіонального і інтеграційного співробітництва, основними з яких є:

- спеціальна (вільна) економічна зона (Господарський Кодекс України вад 16.01.2003 р., № 436-IV).
- прикордонне співробітництво («Проект Конвенції про прикордонне співробітництво держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав» від 23 травня 2008 р., Мінськ);
- транскордонне співробітництво (Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р.).

Документ «Державна стратегія регіонального розвитку України до 2015 р.», затверджена Постановою КМУ від 21.07.2007 р., визначив умови для підвищення конкурентоспроможності регіонів, враховуючи їх сталий розвиток на сучасній технологічній основі. Крім того, прийнятий Закон України «Про транскордонне співробітництво» визначає євро регіон як організаційну форму співробітництва регіонів європейських держав. Серед основних заходів по розширенню транскордонного співробітництва є розвиток виробничих кластерних об'єднань [8].

Визначенню основних напрямів розвитку транскордонного співробітництва регіонів України, місця та значення євро регіонів у забезпеченні сталого регіонального розвитку і перспектив формування транскордонних територіально-виробничих кластерів присвячено дану статтю.

Транскордонну співпрацю визначають як специфічну сферу зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні і відрізняється необхідністю і можливостями більш активного їх використання, а також рядом особливостей: наявністю межі і територіальною зумовленістю, спільним використанням природних ресурсів, що надає можливість спільного вирішення регіональних екологічних проблем, зростанням взаємозв'язків територіальних громад, створенням спільної інфраструктури. Організаційною формою транскордонного співробітництва в Україні виступають євро регіони. Згідно із Законом України «Про транскордонне співробітництво» № 1861-IV від 24.06.2004 р. під євро регіоном розуміють «...організаційну форму співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво» [8].

Детально сутність понять міжрегіонального, міжтериторіального, транскордонного і прикордонного співробітництва розглянуто у працях Н. Мікули. Автор визначає, що як міжтериторіальне, міжрегіональне та транскордонне виступають формами міжнародного співробітництва регіонів. З підписанням «Протоколу № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва» в основному було завершено введення понятійного апарату для цієї сфери діяльності [7].

Н. Мікула, на думку автора, найбільш повно визначає поняття транскордонного співробітництва, як специфічну

сферу «зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожня інфраструктура)».

На початок 2011 р. в Україні створено дев'ять євро-регіонів у рамках розвитку транскордонного співробітництва, які охоплюють 11 областей України (Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Чернівецьку, Одеську, Чернігівську, Харківську, Сумську, Донецьку і Луганську обл.) (табл. 1).

Основні завдання євро-регіонів:

- обмін досвідом і інформацією;
- вирівнювання і постійне покращення життєвих умов;
- підтримка регіонального розвитку;
- розвиток економіки, торгівлі і туризму;
- охорона і покращення стану навколишнього середовища;
- співробітництво в запобіганні і подоланні стихійних лих і катастроф;
- співробітництво в області гуманітарної і соціальної діяльності, у сфері освіти, спорту і охорони здоров'я;
- культурний обмін і турбота про культурне надбання [9].

На сучасному етапі розвитку євро-регіонів України кластери виходять на перше місце як найбільш дієві економіко-організаційні системи взаємозв'язків регіонів, оскільки основна мета кластера – підвищити внутрішню

Таблиця 1

Євро-регіони України

Транс-кордонний регіон	Кількість країн	Країни-учасниці	Регіони України, що входять до євро-регіону	Дата створення	Характеристики регіону
«Буг»	3	Україна, Польща, Білорусь	Волинська обл. Сокальський і Жовківський райони Львівської області в якості асоційованих членів.	вересень 1995 р.	Територія євро-регіону – близько 80 тис. кв. км Численність населення євро-регіону 5 мільйонів чоловік.
«Карпатський євро-регіон»	5	Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька обл.	14 лютого 1993 р.	Територія євро-регіону – близько 162 тис. кв. км.; Численність населення – понад 16 млн осіб
«Нижній Дунай»	3	Україна, Молдова, Румунія	Одеська обл.	14 серпня 1998 р.	Територія євро-регіону – 53,55 тис. кв. км.; Численність населення близько 4 млн осіб
«Верхній Прут»	3	Україна, Молдова, Румунія	Чернівецька Івано-Франківська обл.	22 вересня 2000 р.	Територія євро-регіону – 28,92 тис. кв. км Численність населення – 2 920 тис. осіб
«Дніпро»	3	Україна, Росія, Білорусь	Чернігівська обл.	29 квітня 2003 р.	Територія євро-регіону – 107,2 тис. кв. км. Численність населення – 3,909 млн осіб.
«Слобожанщина»	2	Україна, Росія	Харківська обл.	07 листопада 2003 р.	Територія євро-регіону – 58562,5 тис. кв. км Численність населення – 4379,8 тис. жит.
«Ярославна»	2	Україна, Росія	Сумська обл.	24 квітня 2007 р.	Територія євро-регіону – 500,0 тис. кв. км Численність населення – 2500,0 тис. жит.
асоціація «Чорноморський євро-регіон»	12	Болгарія, Румунія, Україна, Росія, Грузія, Туреччина, Греція, Сербія, Албанія, Вірменія, Молдова і Азербайджан	Одеська обл.	26 вересня 2008 р.	
«Донбас»	2	Україна, Росія	Донбаська Луганська обл.	29 жовтня 2010 р.	Територія євро-регіону – близько 154 тис. кв. км. Численність населення – близько 11491,00 тис. осіб

та міжнародну конкурентоспроможність його членів за рахунок комерційного і некомерційного співробітництва, наукових досліджень та інновації, освіти, навчання і заходів політичної підтримки. Звідси і головна відмінність територіально-виробничого кластера від територіально-виробничого комплексу – кластер максимально враховує ринковий механізм. При цьому кластер може бути ефективним тільки коли створюється за ініціативою низу, коли самі підприємства для підвищення своєї конкурентоспроможності приходять до непохідності об'єднання в кластер.

Виробничий кластер визначають як сукупність взаємопов'язаних виробничих підприємств та установ, що функціонують з спільною метою.

Якщо перші теоретичні погляди на кластери спирались на галузеві комбінації, то сьогодні кластери розглядають як інноваційно-територіальні об'єднання, що узгоджуються з основними джерелами досягнення конкурентних переваг, охоплюють зовнішньоекономічні зв'язки, взаємовідносини між сферами виробництва, поширюють технології, інформацію, інновації.

Торкаючись питання структурування територіально-виробничих кластерів, варто зауважити, що дослідники по-різному бачать його організаційну форму, оскільки в основу беруться різноманітні ознаки.

Засновник кластерної теорії М. Портер, розглядаючи структуру кластера, виділяє такі елементи як органи влади, корпорації, центри стандартизації, університети [10].

Особливістю структури територіально-виробничих кластерів є те, що вони охоплюють значну кількість різних підприємницьких структур, серед яких виробники, постачальники та споживачі різноманітного обладнання, технологій, послуг, сировини тощо. Окрім того територіально-виробничі кластери об'єднують різні урядові, громадські та наукові структури. Наприклад, університети, які надають необхідну освіту робітникам заводів, або юридичні контори, що допомагають з законодавчим підґрунтям. Кластери, як правило, сприяють розвитку не тільки основної галузі економіки, але допоміжним галузям, завдяки зростанню продуктивності, стимулюванню інновацій, сприянню створенню нових підприємств, формуванню конкурентних відносин.

Розглянемо основні програми і напрями розвитку співпраці єврорегіонів України, які можуть стати основою кластерних ініціатив у них:

1. Єврорегіон «Буг» – великомасштабні проекти «Реконструкція міжнародного пункту пропуску для автомобільного сполучення «Устилуґ», «Створення функціонального модулю «фільтр пункту пропуску» на МАПП «Ягодин» та «Розвиток сучасної інфраструктури відділів прикордонної служби» у рамках Програми прикордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна» 2007–2013 рр. Мета реконструкції – забезпечення покращення системи управління державним кордоном в Україні та його цивілізованого перетину, збільшення пропускної

спроможності кордону, активізація міжнародного і транскордонного співробітництва між Україною та країнами Європи, сприяння надходженню інвестицій в господарську інфраструктуру Волинської області.

2. «Карпатський єврорегіон» – реалізації концепції «Карпатський Горизонт 2020», яка передбачає утворення у рамках Карпатського Єврорегіону професійної структури співпраці на базі національних асоціацій органів місцевого самоврядування; створення для цієї структури таких інституційних та процедурних механізмів, які гарантуватимуть дієву координацію діяльності та здатність організації до управління певними делегованими ЄС завданнями; підготовка спільної Стратегії розвитку Карпатського Єврорегіону, яка визначить стратегічні напрями його розвитку, пріоритети та заходи, і перш за все буде підставою для синхронізації підготовки національних і регіональних програм ЄС, насамперед програми «Карпатський Простір». Один із перспективних напрямів розвитку територіально-виробничих кластерів – туризм і санаторно-курортне лікування.
3. Єврорегіон «Нижній Дунай» – створення єврорегіону «Нижній Дунай» мало на меті вирішення наступних завдань: досягнення гармонійного і збалансованого розвитку економіки; здійснення кроків з інтеграції транспортної інфраструктури прикордонних регіонів в єдину мережу європейських транспортних коридорів. Формування єврорегіону «Нижній Дунай» створило нові можливості для розширення співробітництва у різних галузях між прикордонними регіонами Республіки Молдова, Румунії та України, зокрема двоохрічна програма TACIS «Бізнес-інфраструктура Одеської області, Єврорегіон «Нижній Дунай», її мета – зміцнення сектору малого підприємництва в контексті транскордонного співробітництва; бюджет – два млн. євро.
4. Єврорегіон «Верхній Прут» – пошук нових моделей розвитку національних інфраструктур, в які були би включені енергетичні системи, транспортні та комунікаційні мережі; розробка спільної політики в галузі техногенно-екологічної безпеки; запобігання забрудненню басейнів Дунаю, Дністра та Чорного моря; попередження та ліквідація наслідків промислових аварій та стихійних лих; активізація та гармонізація діяльності у сферах науки, культури, освіти, спорту, розвитку національних меншин, молодіжної політики; модернізація системи охорони здоров'я населення; розвиток рекреаційної діяльності та туризму. Найбільш перспективними для єврорегіону виступають кластерні ініціативи у сфері туризму і рекреаційної діяльності.
5. Єврорегіон «Дніпро» – охоплює як організаційні аспекти функціонування єврорегіону, так і співпрацю в економічній, митній, сільськогосподарській, сертифікаційній, науково-освітній, культурній, туристичній, спортивній, природно- та історико-дослідницькій сферах, галузі охорони здоров'я, а також у напрямку

- забезпечення екологічної стабільності та упередження виникнення надзвичайних ситуацій.
6. Єврорегіон «Ярославна» – на даний момент розроблено 17 спільних програм транскордонного співробітництва у сфері енергозбереження, екології, демографії, культури, інформації, молодіжній сфері.
 7. «Чорноморський єврорегіон» – програми прикордонного співробітництва країн-сусідів розраховуються на 7 років і побудовані за принципами горизонтального програмування, партнерства, співфінансування, географічної близькості, законності, взаємовигідності, спільних діях, уніфікованих критеріях оцінки проектів, прозорій системі менеджменту та децентралізації відповідальності. Найбільш перспективними для розвитку кластерних ініціатив є туризм, розробка корисних копалин в басейні Чорного моря, транспорт.
 8. Єврорегіон «Донбас» – потужний промисловий потенціал; володіє розвинутою інфраструктурою економіки. Основні проекти, що реалізуються або вже реалізовані на території єврорегіону: очищення басейну річки Сіверський Донець згідно Проекту «Міжрегіональної екологічної програми охорони та використання вод басейну р. Сіверський Донець»; створення прикордонної інфраструктури та облаштування місцевих прикордонних пунктів пропуску; здійснення комплексу заходів з розвитку місцевої інфраструктури туристичного бізнесу в Станично-Луганському районі Луганської області; створення логістичного парку інтермодального Чертково-Мілове; створення інфраструктури прикордонних зон сервісного обслуговування на території Ростовської та Луганської областей; створення прикордонно-митної території сервісного обслуговування логопарка «Должанський».
 9. Єврорегіон «Слобожанщина» – 10 жовтня 2011 року в рамках Єврорегіону «Слобожанщина» відбулося офіційне відкриття ТОВ «Українсько-Російський технопарк «Слобожанщина», співзасновниками якого стали Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харківський національний університет радіоелектроніки, Науковий парк «ФЕД» та Федеральний державний автономний освітній заклад вищої професійної освіти «Белгородський державний національний дослідницький універ-

ситет» Російської Федерації. Створення технопарку направлене на формування середовища активної взаємодії вчених і підприємців України та Російської Федерації з метою комерціалізації наукових розробок, створення умов для прискореного розвитку високотехнологічних напрямків виробництва та перетворення їх у рушійну силу економічного росту Слобожанщини. Харківською громадською організацією «Єврорегіон «Слобожанщина» були ініціативно підготовані концептуальні положення з формування та реалізації транскордонних кластерних ініціатив у різних сферах (фінансів, будівництва, туризму, в аграрній сфері) [11].

Таким чином, щоб проводити дослідження територіально-виробничих кластерів і робити висновки існує потреба в більш точній концептуалізації того, що являють собою кластер або кластерні об'єднання та пов'язані з ними явища.

Ефективна діяльність багатьох територіально-виробничих кластерів продемонструвала їх значні конкурентні переваги в порівнянні з діяльністю суб'єктів господарювання, які не входять до складу певних структурних об'єднань і значні можливості їх у становленні і розвитку єврорегіонів України. Сучасний етап становлення економіко-організаційних форм виробництва характеризується зростанням зацікавленості до можливостей територіально-виробничих кластерів у розвитку транскордонного співробітництва. В останні два десятиріччя питання принципів діяльності, ефективності створення і функціонування таких об'єднань стає все більш актуальною як у теорії, так і в практиці міжнародного співробітництва регіонів. Більшість кластерних ініціатив єврорегіонів України спрямовані на розвиток туризму і санаторно-курортного бізнесу, але все активніше заявляють про себе вагомими виробничі й інноваційні програми. Слід відмітити той факт, що в умовах сьогодення кластери виступають як найбільш дієві структурні утворення, які мають значне коло питань до їх подальшого дослідження: доцільність створення територіально-виробничого кластера на території єврорегіону, його адаптація до умов і вимог транскордонного співробітництва, визначення перспектив розвитку кластерних утворень й їх ефективності в умовах євроінтеграції й інтеграції у світовий економічний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія // за ред. Варналія З. С. – К.: 2007. – 720с.
2. Сторонянська І. Міжрегіональна інтеграція в Україні / І. Сторонянська, С. Шульц; [наук. ред. М. І. Долішній, П. Ю. Бєленький]; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів: [Арал], 2007. – 292с.
3. Долішній М. Концептуальні підходи до створення польсько-українського євро регіону «Сян» на основі узагальнення досвіду євро регіонів на західному кордоні Польщі / М. Долішній, В. Демченко, Н. Мікула // Регіональна економіка. – 2003. – № 1. – С. 69-82.
4. Кухарська Н. О. Перспективні напрямки формування кластерів у системі соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Одеського регіону) / Н. О. Кухарська // Регіональна економіка. – 2011. – № 1. – С. 14–23.
5. Перспективи розвитку транскордонного співробітництва України та ЄС //Транскордонне співробітництво на нових східних кордонах ЄС: матеріали міжнародної конференції [Ужгород, 15–16.04.2009 р.]. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 113–121.
6. Пріоритети підвищення ефективності транскордонного співробітництва та зміцнення конкурентоспроможності підприємства західних регіонів України / [Васильців Т. Г., Борщевський В. В., Флейчук М. І. та ін.]; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів: ЛФ НІСД, 2010. – 168 с.
7. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія / Надія Мікула // Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
8. Про транскордонне співробітництво [закон України : офіц. текст: за від 24.06.2004 р.] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
9. Україна – Євросоюз у деталях. / Комунікаційна група PRT. – №3 (6) жовтень 2010 р.
10. Портер М. Э. Конкуренция. / Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 496 с.
11. Міністерство регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minregion.gov.ua/index.php?option>

REFERENCES

- Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety* [State Regional Policy in Ukraine: characteristics and strategic priorities]. Kyiv, 2007.
- Dolishnii, M., Demchenko, V., and Mikula, N. «Kontseptualni pidkhody do stvorennia polsko-ukrainskoho ievrorehionu «Sian» na osnovi uzahalnennia dosvidu ievrorehioniv na zakhidnomu kordonі Polishchi» [Conceptual approaches to the creation of the Polish-Ukrainian Euroregion «Xiang» on the basis of summarizing the experience of European regions on the western border of Poland]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2003): 69–82.
- Kukharska, N. O. «Perspektyvni napriamky formuvannia klasteriv u systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehionu (na prykladi Odeskoho rehionu)» [Future directions of formation of clusters in the system of social and economic development of the region (for example, Odesa region)]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2011): 14–23.
- [Legal Act of Ukraine] (2004). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
- Mikula, N. A. *Mizhterytorialne ta transkordonne spivrobitnytstvo* [Inter-territorial and cross-border cooperation]. Lviv: IRD NAN Ukraine, 2004.
- Ministerstvo rehionalnoho rozvytku, budivnytstva i zhytlovo - komunalnoho hospodarstva Ukrainy. Ofitsiyni sait. <http://minregion.gov.ua/index.php?option>.
- «Perspektyvy rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy ta IES» [Prospects for the development of cross-border cooperation between Ukraine and the EU]. *Transkordonne spivrobitnytstvo na novykh skhidnykh kordonakh IES*. Uzhhorod: Lira, 2009. 113–121.
- Porter, M. E. *Konkurentsia* [Competition]. Moscow: Viliams, 2003.
- Storonianska, I., and Shults, S. *Mizhrehionalna intehtratsiia v Ukraini* [Inter-regional integration in Ukraine]. Lviv: Aral, 2007.
- «Ukraina - IEvrosoiuz u detaliakh.» [Ukraine - EU in detail.]. *Komunikatsiina hrupa PRT*, 2010.
- Vasylytsiv, T. H., Borshchevskiy, V. V., and Fleichuk, M. I. *Priorytety pidvyshchennia efektyvnosti transkordonnoho spivrobitnytstva ta zmitsnennia konkurentospromozhnosti pidpriemnytstva zakhidnykh rehioniv Ukrainy* [Priorities for improving the efficiency of cross-border cooperation and strengthening business competitiveness western regions of Ukraine]. Lviv: LF NISD, 2010.